

- груп. Т. 2. Проблема цілісності суспільства, групи та особистості. К., 2012. С. 89-95.
URL: <http://gorn.kiev.ua/publ81.htm>
7. Volkan V. Bloodlines: from ethnic pride to ethnic terrorism. New York : Farrar, Straus and Giroux, 1997. 280 p.
8. Kellermann N. P. F. Transmission of Holocaust Trauma. National Israeli Center for Psychosocial Support of Survivors of the Holocaust and the Second Generation. 2000. URL: <http://peterfelix.tripod.com/home/trans.htm>
9. Наор Я. Театр Холокосту. Психодрама та сучасна психотерапія. 2005. № 4. С. 15–30.
10. Prorokovic A., Cavka M., Cubela Adoric V. Psychosomatic and depressive symptoms in civilians, refugees, and soldiers: 1993–2004 longitudinal study in Croatia. *Croat. Med. J.*, 2005. 46(2): 275–281.
11. Frost A., Boyle P., Autier P. et al. The effect of explosive remnants of war on global public health: a systematic mixed-studies review using narrative synthesis. *The Lancet Public Health*, 2017. 2(6): e286–e296.

УДК: 355/359.07

М. Подибайло, канд. іст. наук

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Україна

РОЛЬ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В ЗАХОДАХ ВСЕОХОПЛЮЮЧОЇ ОБОРОНИ: УЗАГАЛЬНЕННЯ ДОСВІДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ З 2014 РОКУ

M. Podybailo, Ph.D.

THE ROLE OF THE CIVILIAN POPULATION IN MEASURES OF COMPREHENSIVE DEFENSE: SUMMARIZING THE EXPERIENCE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR SINCE 2014

Незважаючи на офіційні визначення правових режимів, Україна з 2014-го року фактично перебуває у стані війни. Протягом цього періоду росія застосувала різні технології ведення війни агресором, застосування різних методів і способів, через що цю війну закономірно називають гібридною.

На сьогодні можна виділити декілька її основних етапів:

1. лютий 2014 – лютий 2015 – початок російської агресії, стабілізація лінії зіткнення.
2. лютий 2015 – лютий 2022 – позиційна війна
3. лютий 2022 – до сьогодні - широкомасштабне вторгнення.

Чому згадано про попередні етапи війни в контексті сьогоднішньої конференції? Міністр оборони України Олексій Рєзніков на форумі “Захисники. Перекличка” у серпні 2022 року сказав: “У “Стратегії воєнної безпеки” зазначено, що ми маємо діяти за принципом всеохоплюючої оборони. Тому уся країна, кожен на своєму місці чи безпосередньо у Збройних Силах, у Національній гвардії, у Державній прикордонній службі чи в іншому секторі безпеки і оборони має бути готовим дати відсіч ворогу. Підкреслюю: це завдання структур не тільки сектору оборони, *це всенародне завдання*. І в нас немає іншого вибору”.

Якщо до повномасштабного вторгнення з 2014 року регулярно було чути, що війною цікавляться тільки відповідальні державні структури, військовослужбовці і їх родини та частина суспільства, які ідентифікували себе як волонтери, то після повномасштабного вторгнення вимушено весь народ виявився втягнутим у проблематику війни. Через масштабування бойових дій, зросла й кількість форм залученості населення України у справу перемоги.

*III Міжнародна наукова конференція «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ
КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки»*

Протягом кожного з названих етапів війни роль і значення, форми підтримки громадськістю сил оборони теж змінюється в бік масштабування видів діяльності, форм підтримки і обсягів залученості суспільства до справи оборони держави. Якщо з 2014 року масового поширення набули такі види діяльності як всі види волонтерської підтримки майнового, продуктового, юридичного, культурно-масового та медичного забезпечення, амуніції, то із формуванням системи територіальної оборони, а після повномасштабного вторгнення, - залучення до різних форм безпосередньої протидії збройній агресії з боку росії.

Зупинимось на тому, яким чином ті, хто перебуває у статусі цивільного може залучатись до сприяння силам оборони України в питаннях, що включають інформаційні заходи.

Аналіз інформаційних і психологічних дій противника на кожному з цих етапів дозволяє стверджувати, що росія, плануючи агресію, вивчає слабкі місця в суспільно-політичній, соціально-економічній та військово-технологічній сферах розвитку нашої держави загалом і окремих регіонів, зокрема. Інструменти здійснення негативного інформаційно-психологічного впливу обираються саме у залежності від вразливостей цільових аудиторій та із використанням доступних їм каналів здійснення негативного інформаційно-психологічного впливу. Тому, виявляючи потенційні чи наявні активні дії противника і організовуючи протидію їм, необхідно детально аналізувати загрози і ризики, які існують для національної безпеки на міжнародному, загальнодержавному та регіональному (і навіть – локальному) рівнях. З боку держави необхідно проводити ефективні заходи стратегічних комунікацій і формувати інформаційну стійкість суспільства. Цей напрям настільки теоретично зрозумілий та видається можливим для реалізації, наскільки значними є прогалини у його реалізації. Ще й досі не в достатній мірі вибудована система із залучення можливостей використання цивільного населення в питання оборонної.

Зупинимось на обов'язковій та дуже корисній спроможності, якої ми почали набувати з 2014 року на Донеччині і Луганщині, а з лютого 2022 року намагаємось масштабувати на територію всіх регіонів України, які опинились під тимчасовою окупацією чи загрозою. Мова йде про включення населення до збору і передачі даних про пересування, дії особового складу окупаційних російських військ та колаборантів, про кількість ОВТ противника. Насамперед, ми виходили з того, що в умовах повномасштабного вторгнення можливості збору розвідданих силами оборони, оскільки оперативна обстановка на великих територіях просування окупаційних військ дуже динамічно змінювалась. Противник, очевидно, розраховував на фактор неочікуваності та неготовності.

Тому, коли підрозділи окупантів просунулись територіями Чернігівщини, Сумщини, Київщини, Херсонщини, Миколаївщини, Запоріжжя, Дніпропетровщини, Донеччини, Харківщини, крім природних тривоги та страху за своє життя і майно, громадяни України масово продемонстрували потребу і бажання допомагати Збройним силам України, передаючи дані про сили і засоби окупантів та оперативну ситуацію на тимчасово окупованих територіях.

Тому дуже швидко кількість повідомлень від місцевого населення, попри відсутність попередньої підготовки, через месенджери та дзвінки мобільного зв'язку виявилась захмарною. Саме відсутність передбаченої систематизації таких даних, їх обробки та оцінки в такій кількості, спонукала до того, що Служба безпеки України запустила через систему зв'язків із громадськістю (реклама на телебаченні, радіо та в соцмережах) кампанію із закликом повідомляти на визначені канали інформацію про ворога і його дії. Наявність надзвичайно великої кількості повідомлень в чат-боти і на лінії зв'язку без автоматизованої їх обробки не дозволяла в повній мірі

використовувати потенціал даного ресурсу. Крім того, була потреба верифікації джерел, оскільки фіксувались вкиди даних від ботоферм фсб рф.

Цю задачу почали вирішувати через застосунок ДіЯ від Міністерства цифрової трансформації. Попри те, що це частково вирішило питання з верифікацією джерел (громадянин України, який мав встановленим застосунок ДіЯ і став колаборантом на окупованій території міг передавати дезінформацію в інтересах противника не боячись покарання). Натомість, багато патріотично налаштованих громадян боялись бути викритими окупантами, опасались зливу персоніфікованої інформації, а тому часто не використовували даний інструмент.

Найбільш перспективною для реалізації розробкою, на наш погляд, може стати інформаційно-аналітична система моніторингу дій ворога за повідомленнями місцевого населення “UA HumInt”, яку розробляють в навчально-науковому центрі стратегічних комунікацій у сфері забезпечення національної безпеки і оборони Національного університету оборони України. Подібний функціонал передбачено і в національній військовій системі ситуаційної обізнаності, яку використовують Сили безпеки і оборони України. Вона побудована за стандартами НАТО і уможливорює ведення мережево-центричної війни. Не вдаючись у технологічні властивості даного проєкту (тема окремого дослідження), ключова їх перевага полягає у тому, що ними передбачено системний підхід: підготовки користувача – використання – візуалізацію – прийняття рішення командиром відповідного рівня.

Якщо підсумувати досвід залучення місцевого населення до збору і передачі інформаційних повідомлень від мешканців окупованих територій про дії та кількість особового складу і ОВТ окупаційних сил на цьому, дещо стихійному, початковому етапі, то можна підсумувати:

– *переваги*: висока мобілізованість населення і готовність до пасивного спротиву; максимально оперативна інформація “від очевидця” (за умов наявності зв'язку); розуміння джерелом особливостей ландшафту та території (потребувало навідних запитань від отримувача інформації); дані про морально-психологічний стан особового складу сил окупантів та дії колаборантів; за результатами повідомлень від місцевого населення є можливість отримати додаткові джерела інформації та ефективніше спрямовувати дії розвідки для здійснення заходів дорозвідування.

– *недоліки (слабкі сторони)*: загроза викриття інформаторів окупантами за умов виявлення факту передачі даних до ЗСУ; фрагментарність даних (тільки те, що бачив/чув); часто непередготовленість джерела (незнання типів ОВТ, нездатність дати оцінку і спрогнозувати плани військових підрозділів противника); можливість виведення з ладу каналів мобільного зв'язку та мережі інтернет; часто дублювання інформації; несистематизованість та неоднотипність повідомлень; швидка зміна оперативної обстановки.

Недоліки і слабкі сторони не є не вирішуваними та критичними і потребують врахування та їх нівелювання при організації системної роботи.

Висновки. Якщо говорити про врахування досвіду України у питанні залучення громадян до всеохоплюючої оборони, то можна зупинитись на наступних рекомендаціях.

Однією із найбільш ефективних сфер, які створюють переваги для раннього і максимально повного отримання інформації про плани і дії противника, дозволяють виявляти навіть його скриті дії на ранніх етапах агресії, є робота в інформаційному просторі. Організація роботи з інформацією від населення потребує створення зрозумілої, технічно та технологічної постійнодіючої системи підготовки в рамках організації і підготовки руху опору та територіальної оборони.

При формуванні зазначеної системи повинні бути враховані наступні принципи:

III Міжнародна наукова конференція «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки»

- системність. Необхідної сигнальної інформації багато і важливо, щоб представники громад знали яку, кому передавати необхідну інформацію;
- розуміння і контроль особливостей локального інформаційного простору (сталий локальний інформаційний простір);
- інклюзивність. Місцеве населення найбільш зацікавлене у збереженні безпеки на своїй території, а тому готові діяти для її захисту.

Складові системи залучення місцевого населення до передачі інформації про ситуацію на тимчасово окупованих територіях:

- техніко-технологічна складова – програмне забезпечення і засоби зв'язку;
- організаційна – об'єднання в єдину систему всіх дій і функцій, пов'язаних із виявленням загроз.
- когнітивна – настрої, цінності та переконання населення;
- інформаційна – інформованість про можливі загрози безпеці та способи реагування;
- мобілізаційна (система залучення населення до протидії загрозам).